

Állatorvostudományi Egyetem
Laborállat-tudományi és Állatvédelmi Tanszék

**Az állatkerti és cirkuszi állattartással kapcsolatos
szemléletmódok a modern kor tükrében**

**Attitudes towards zoo and circus animal husbandry in the light of
the modern age**

Szakedolgozat

Bogádi Botond Géza

Témavezető: Dr. Kiss Annamária, tanszéki állatorvos, PhD hallgató
Laborállat-tudományi és Állatvédelmi Tanszék

2024

Absztrakt

A vadállatok fogságban tartása az emberiség minden korszakában jelen volt. A társadalom fejlődésével párhuzamosan formálódott az emberek véleménye és a fogságban tartott állatokról alkotott képe. Dolgozatom célja, hogy felmérjem a modern kori ember ezen állatokhoz való hozzáállását, nézetét. A témában készült kérdőív 18 kérdését 193-an töltötték ki. Az adatok szerint szívesen látogatják az állatkerteket és a cirkuszokat jelenleg is. Az eredmények azt mutatják, hogy az embereket érdekli az állatok tartási helyzete. Az állatkerti állatokkal szorosabb kapcsolatot tudnak kialakítani, így rájuk nagyobb figyelem irányul. Az is kijelenthető, hogy még manapság is szórakoztatás gyanánt tekintenek a fogságban tartott állatok bemutatására. Az eredmények segítenek tisztább képet alkotni a mai társadalom szemléletéről, mely segítséget nyújthat oktató foglalkozások, ismeretterjesztő programok vagy előadások készítésében.

Abstract

The captivity of wild animals has been a common trait throughout all periods of human history. As society evolved, people's opinions on this topic have also changed. The main goal of the thesis was to measure modern people's attitudes towards the issue of animals kept in captivity. The questionnaire which was made was filled out by 193 responders, and it consisted of 18 questions. According to the results, people still enjoy visiting zoos and circuses. The results also indicate that people today are interested in the living conditions of animals. They tend to form a closer bond with animals in zoos, which results in more attention being directed towards them. It can also be stated that even today, the display of captive animals is viewed as a form of entertainment. These results can help to provide a clearer picture of the perspectives of modern society, which can assist in the development of educational workshops, awareness programs or presentations.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. Szakirodalmi áttekintés	6
2.1 <i>Az állatkertek világa.....</i>	6
2.1.1 <i>A régi időktől a modern állatkertekig.....</i>	6
2.1.2 <i>Látogatói effektus - az ember hatása az állatkerti állatokra</i>	7
2.1.3 <i>Modern állatkert – látogatói élmény</i>	9
2.1.4 <i>Ideális állatok az állatkertben, látogatói preferenciák.....</i>	11
2.1 <i>A cirkuszok helyzete</i>	12
2.2.1 <i>Élet a cirkuszban régen és napjainkban.....</i>	12
2.2.2 <i>Fogságban tartva</i>	13
2.2.3 <i>A jóllét felmérésének lehetőségei</i>	14
2.2.4 <i>Létezik-e cirkuszi tartásra alkalmas vadállat?</i>	15
2.2.5 <i>A szórakoztatásra szánt állatok jelen helyzete.....</i>	16
3. Célkitűzések	17
4. Anyag és módszer.....	18
4.1 <i>Saját kutatás</i>	18
4.2 <i>Alkalmazott vizsgálati módszerek</i>	18
5. Eredmények és értékelésük	19
5.1 <i>Demográfiai adatok</i>	19
5.2 <i>Állatkerttel kapcsolatos kérdések.....</i>	19
5.2.1 <i>Látogatás gyakorisága</i>	19
5.2.2 <i>Preferenciák az állatok között</i>	20
5.2.3 <i>Vélemény az állatok tartási helyzetéről</i>	21
5.2.4 <i>Aktivitás a látogatók körében.....</i>	23
5.2.5 <i>Az állatkert szerepe.....</i>	24
5.3 <i>Cirkusszal kapcsolatos kérdések.....</i>	24
5.3.1 <i>Műsor látogatás és az állatok</i>	25
5.3.2 <i>Vélemény az állatok szerepléséről.....</i>	25
5.3.3 <i>Szafari park a köztudatban</i>	27
6. Következtetések.....	28
7. Összefoglalás.....	30
8. Irodalomjegyzék	31

1. Bevezetés

Az emberek nagy része kedveli szabadidejét látványosságok felkeresésével tölteni. Az ilyen események között igen népszerűek az állatkertek és a cirkuszi bemutatók, melyek remek programnak ígérkeznek bármilyen életkorban. Egy fontos közös dolog van bennük, ami felkelti az emberek érdeklődését, az állatok. Nem mindennapi esemény, hogy zebrát, zsiráfot, cápát láthatunk élőben, vagy esetleg trükköket bemutató elefántokat, tigriseket, akik vetekednek az emberi ügyességgel. Ezek önmagukban már felérnek egy olyan élménnyel, ami rengeteg ember érdeklődését felkelti, megtöltve ezzel cirkuszi sátrakat, vagy állatkerteket. Én is fiatalabb korom óta látogattam már több cirkuszi előadást és állatkertet. Jelenleg is nagyon érdekelnek az egzotikus állatok, amiket nem sűrűn van lehetőségem látni, így még most is gyakran megyek el az ország állatkertjeibe. Amióta állatorvostan hallgató vagyok, azóta más részletekre is felfigyeltem az állatok viselkedésén túl, az emberek viselkedésére a kiállított állatokkal szemben. A legtöbb esetben az aranyos, kedves állatok után érdeklődnek, feléjük kevésbé érkeznek negatív reakciók. Egyes hullők, bogarak esetében előfordul, hogy utálkozva mennek el mellettük a látogatók, rájuk se akarnak nézni. Emellett rengeteg esetben előfordul a sajnálkozás is, melynek alapja szinte minden esetben az, hogy nem szeretik őket „bezárva” tartva látni. Ezt nem csak élőben tapasztaltam, hanem a közösségi médián ebben a témában érkező hozzászólások is a legtöbb esetben hangoztatják nemtetszésüket. Az első reakciónk ilyen esetekben, hogy engedjük szabadon szegény állatokat, mert szerintük nekik sokkal jobb lenne a szabadban. Megdöbbenő, mennyi ember nem gondol bele, hogy mi történhet, ha szabadon engednek egy olyan állatot, amely egész életében fogságban volt tartva, nevelve. A cirkuszi állatok esetében a legnagyobb probléma általában az állatok nyugdíjazása. Amíg munkaképesek addig elnézegeti a közönség, de egy idő után kiöregednek, nem tudják pontosan végezni a feladatokat, így le kell cserélni őket. Ennek során el kell helyezni őket valahol, hiszen a cirkusznak nem érdeke eltartani olyan állatot, amit nem mutat be a műsorában. Természetesen az állatok akarata ellenére történő bonyolult trükkökre tanítása sem elhanyagolható, de általában erre nem gondolnak, akik elmennek megnézni egy cirkuszi előadást.

Ezekkel a gondolatokkal fordultam dr. Kiss Annamária és a Laborállat-tudományi és Állatvédelmi Tanszék felé, hogy egy felmérést végezhessek a magyar emberek véleményéről. Főleg az érdekel, hogy a jelen kor társadalma, akinek már egy másodpercre van az internet elérése, ezáltal rengeteg-rengeteg tudás, mennyire van tisztában az állatok körülményeivel

ezen a helyeken, az állatkertek funkciójával, hogy mi történik egy kiöregedett cirkuszi állattal, valamint a kutatás része még az esetleges preferenciák, amik miatt mégis látogatják ezeket a létesítményeket. Ezzel a felméréssel arra szeretnék rámutatni, hogy egy mindennapi, átlagos szabadidős program kapcsán milyen véleménye van a modern kori embernek, hiszen lényegében ők tartják fenn ezeket a helyeket látogatásaik során. Fontosnak tartom még, hogy a felméréssel kapott eredmények újabb gondolatot ébresszenek esetleges programok, oktató foglalkozások, előadások kialakításában, amik jobban felvilágosítják az embereket a témával kapcsolatban.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1 Az állatkertek világa

2.1.1 A régi időktől a modern állatkertekig

A vadállatok megszelídítésére, háziasítására tett kísérletezéseket már az ősi világ társadalmára vissza lehet vezetni. Az ókori egyiptomi vagy kínai ábrázolások azt mutatják, hogy az emberek előszeretettel gyűjtöttek állatokat, akár szépségük miatt házi kedvencként vagy különböző munkákban való hasznosságuk okán. Előfordult az is, hogy egyes állatokat szent élőlényeknek tekintettek, ezért szerepet játszottak az akkori vallási szertartásokban [1]. Az állatok célzottan elkülönített környezetben való tartása az ókori Mezopotámiáig vezethető vissza, melynek célja a szórakoztatás és rekreációs programok voltak, valamint előfordult, hogy vallási indíttatásból helyeztek el állatokat zárt helyre [1].

Az ókori társadalmak közül a Római Birodalomban volt leginkább elterjedve szórakoztatás és házi kedvencként tartás céljából az állatok gyűjtése, és azok bemutatása privát állatkertekben. A ma is látványosságnak számító Colosseum híres volt az ott előadott véres küzdelmekről, amelyek során az állatokat nem csak állat ellen, hanem akár ember ellen is indítottak küzdelemre. Ezek a műsorok nagy látványosságnak számítottak, emiatt további állatkiállítások és arénák létrehozását vonták maguk után a világ más részein. Ezen létesítmények létrejötte lecsökkentette a vadállatok számát a vadonban, amivel a veszélyeztetettség szélére sodort egyes fajokat [1].

Az állatok gyűjtéséről feljegyzések kerültek feltárássra már a 15-16. század környékéről Afrikából, Kínából, az azték világból, valamint az arab országokból. Európában a 16. századra tehető az állatok csoportos gyűjtése. Az európai országokban a királyi udvarokban volt elterjedt az állatgyűjtemények bemutatása szórakoztatás céljából. Ezek a gyűjtemények nagyon színes választékban mutattak be vadállatokat látványossággént, viszont oktató vagy kutatási céllal még nem rendelkeztek [1].

Az ilyen privát menaszériák a középkort követően is a gazdag réteg kezében maradtak, akik maguk döntötték el, kik látogathatják az állatokat. Ez azonban megváltozott a 18-19. században, amikor társadalmi átalakulások sorozata történt, mely folyamán az emberek véleménye átférfmálódott az ilyen állatgyűjteményekkel és az állatok jóllétével kapcsolatban. Az állatoknak természetes teret adtak olyan formában, hogy az ember is könnyen látogatni tudja. Ebben szerepet játszott a városiasodás folyamata, ami miatt a városban lakók vágytak a természettel kapcsolatot létesíteni [1].

Ezek a változások sokat javítottak az állatok helyzetén és tartási körülményein. A nézet, miszerint pusztán bemutatás céljából tartanak különböző állatfajokat átfordult a tudományos kutatás, az emberek oktatása és a fajok megőrzése felé [2]. Az erőfeszítések ellenére azonban a mai modern korban is az elsődleges ok az állatkertek látogatására a szabadidős szórakozás lehetősége. Emiatt még ma is a vonzóbb, érdekesebb állatok, vagy esetleg az állatbemutatók a leghívogatóbb jelenségek az ember számára egy állatkerti látogatás tervezése során [2].

2.1.2 Látogatói effektus - az ember hatása az állatkerti állatokra

Az állatkerti állatok mindennapjainak részei a látogatók, amely egy olyan faktor, ami nagyban befolyásolhatja viselkedésüket. A látogatók interakciója kiszámíthatatlan, mind vizuális, mind akusztikus hatásból eredően, melyek zavaró tényezőkként szerepelhetnek. A látogató és a kiállított egyed interakciója az állat számára lehet pozitív vagy negatív hatással, ami a jóllétében, a gondozókkal szembeni viselkedésében okozhat változásokat [3]. Az ember és az állat közötti kapcsolat jó kimenetelének biztosítása kulcsfontosságú az állatkertek számára, hiszen a látogatók részére a jó élmény szolgáltatása a cél, amivel több embert tudnak odavonzani. Ezzel együtt az ott tartózkodásuk során lehet őket oktatni, bemutatni a tartott egyedek helyzetét a vadonban, és hangsúlyt helyezni megőrzésük fontosságára [3]. Az így elért széleskörű közönségnek egészséges, stressztől mentes állatok bemutatása a cél, aminek egyik kialakító komponense a látogatókkal való pozitív interakció. Az emberekkel való jó kapcsolat fenntartása az állatgondozók számára is fontos szempont, ugyanis az embertől való félelem megnehezíti az általuk végzett ellátandó feladatokat. Egyes egyedek mutathatnak nagyobb stresszt a tömeg hatására, míg másoknak ez egy stimuláló, jó élmény. Tehát bizonyos fajok, akár az emlősök és nem emlős állatok között nagy eltérések vannak az emberre adott reakciók tekintetében. A negatív viselkedésbeli hatások közül leggyakrabban láthatóak a stressz hatására előforduló agresszió és a nagyobb mértékben mutatott félelem. A pozitív élményeket mutató állatok játékosságot, érdeklődést, az interakció keresését fejezték ki [3].

Az állatok jóllétének meghatározása során fokozott hangsúly kerül a látogatói effektus tanulmányozására. Elsősorban a negatív hatások felismerése lényeges, amik a viselkedést befolyásolják. Az ilyen magatartások eredője a félelem lehet, ami természetes reakciója az állatoknak, a számukra nem kívánatos helyzet elkerülése érdekében. Ilyen kiváltó faktorok lehetnek a látogatók hirtelen mozdulata, a zajkeltés, vagy a nagy tömeg látványa. A félelemből adott attitűdök közül mutathatnak agressziót, az emberek szándékos elkerülését, gyors elmenekülést vagy akár a vokalizáció is előfordulhat [3].

Quadros és munkatársainak kutatása a látogatói zaj hatásait vizsgálta és annak befolyását az állatkerti állatok viselkedésére. Felmérésükben az emberek számát és annak növekedése által keltett hangot mérték fel, ami egyes állatoknak a jóllétét veszélyeztetheti. A modern állatkertek érdeke az oktatás és az ismeretterjesztés kínálatával a látogatások népszerűsítése, viszont a magas látogatói létszám nagyban elősegíti az állatok stresszt kiváltó tényezőinek előfordulását. A látogatók háromféle módon hatnak a kiállított egyedekre: szagokkal, mozgásukból kifolyólag vizuálisan és egymással folytatott beszélgetésből vagy az állatokkal való kapcsolat kialakításában reménykedve hangokkal. Quadros és kutatótársai azért választották a hanghatással kifejtett interakciót, mert könnyebben lehet felmérni az állat viselkedéséből, hogy reagál-e az ingerre vagy sem. Közvetlen a látogatók által keltett zaj indukálta változást mérték fel az állat viselkedés változásainak és jóllétének szempontjából, elsősorban az emlősök szintjén. Az állatkert környezetében fellelhető zajforrások mértéke is felmérésre került, hogy egy alapzaj szint megállapítható legyen, valamint azokat a napokat is beleszámították, amikor nem fogadott látogatókat a hely. Kutatásaik során arra jutottak, hogy az emberek valóban megnövelték a zaj mértékét az állatok körül az ott töltött idejük során. Ez az emelkedés különböző volt az egyes kifutók között. A közönség számára népszerűbb állatoknál nagyobb tömeg gyűlik össze, ebből kifolyólag nagyobb zajforrást jelent az ott tartózkodó egyedek számára. Emellett még az élőhelyek kialakítása is szerepet játszott az ott tartózkodó élőlények zajkitettségekben. Az olyan kialakítású kifutóknál, ahol az ember végig tudja követni az állat mozgását, nagyobb expozíciót kaptak az állatok. Ahol volt lehetőség elrejtőzni a látótér elől, ott kevésbé történt meg ez a zavaró hatás. Megállapításra került továbbá, hogy a viselkedésbeli változások nem érintettek egyformán minden egyedet az állatcsoportokban, mely alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a vizsgált csoport egyes tagjai jobban hozzá vannak szokva a zajforrásokhoz, mint mások. A kutatás eredménye, hogy a zajszintet kétségkívül megemeli a látogatók száma. A megfigyelések arra utalnak, hogy az állatok jóllétére ez negatív hatással van. Emiatt szükség lehet hangtompított hely biztosítására, ahova visszavonulhatnak, ha stresszesen reagálnak a zajra [4].

A látogatók állatokra gyakorolt hatását megfigyelő kutatók gyakran az emlősállatokra helyezték a fókuszot. Rose és munkatársai ennek fényében fordítottak nagyobb figyelmet a nem emlősök által adott reakciókra. Kutatásuk alanyaiként egy pár feketesisakos szarvascsőrű madarat választottak ki. Ezek a madarak szeretnek csak párban, vagy akár csoportokban is élni. A választás a széleskörű szociális viselkedésük miatt esett erre a fajra. Vizsgálni lehet a környezetükben történő változásokból eredő viselkedésüket, jóllétüket, az emberek felé mutatott interakciókat. A kutatás során kiderült, hogy a madarakra nem hatott különösebben a

látogatók száma. A látogatói effektus vizsgálata segítséget nyújthat az egyes állatok jóllétének elemzésére. Legtöbb esetben a kifutót megtekintők a hőmérséklet emelkedését okozzák, ezért ezt a változást további inger faktornak lehet tekinteni. A madarak és a gondozó közötti kapcsolatot is befolyásolja a nagy közönség látványa. Kevesebb figyelmet fordítanak az állatkerti munkások felé tömeg jelenlétében. Ez megnehezítheti a körülöttük és velük folytatott munkálatok ellátását. A kutatás szerint az emlősök reakciói a látogatói effektusra nagyobb mértékben jelentkeznek, mint nem emlős társaik köreiben [5].

2.1.3 Modern állatkert – látogatói élmény

Az állatkertek a múltban kizárólag szórakoztatás céljából voltak fenntartva. A mai modern létesítmények azonban számos további funkciót látnak el, nem csak a bemutatás, hanem a fajmegőrzés terén is [6]. Ezek közül fokozott figyelmet kap az állatok jóllétének fenntartása, azok környezetének megőrzése. Nagy hangsúlyt fektetnek még az ismeretterjesztésre, valamint az oktatásra, amivel a látogatóknak felhívhatják a figyelmét az állatvédelemre. Az emberek elsősorban szabadidős szórakozás gyanánt tekintenek egy ilyen helyre. Az állatkerteknek ezt is figyelembe kell venni, hiszen ez finanszírozza fenntartásukat a legnagyobb mértékben. A látogatók között gyakran vannak olyanok, akik rossz szemmel néznek a fogságban tartás tényére. Úgy vélhetik, hogy az állat jólléte nem megfelelő az ilyen környezetben, és megkérdőjelezi az állatkert feladatát [6]. A sokféle változatos nézőpont miatt fontos nem csak az állatok, hanem az állatkertbe látogatók viselkedését, hozzáállását is tanulmányozni. Több lehetséges tényező van, ami befolyásolhatja az emberek viszonyulását az állatokhoz és összességében az állatkerthez ott tartózkodásuk folyamán. Ezek közül az egyik a kifutó jellege. Megfigyelhető hogy az egyes kifutóknál mekkora tömeg gyűlik össze, mennyi időt töltenek el ott a látogatók. Az emberek jobban kedvelik a jól látható, aktívan viselkedő állatokat, így több időt töltenek ott, ahol az érdeklődésüket tovább fenntartható. Ebből kifolyólag a nagyobb testű állatok fokozott népszerűségnek örvendenek, több nézőt vonzanak [6]. A kisebb állatoknak nem épülnek nagy térrel rendelkező kifutók, így van, hogy nincs elég hely az összes látogatónak megtekinteni őket. Az ilyen tapasztalat negatívan hat az érdeklődőkre, ami miatt nem szívesen tájékozódik tovább az adott egyedről. Ez vezethet ahhoz, hogy az emberek a nagy, nyílt területű, jól látható hely felé fordulnak inkább [7]. A kifutók kialakítása ezáltal egyértelműen befolyásolja a látogatók állatokhoz való hozzáállását. Az érdeklődés felkeltésében szerepet játszhat a természetes környezethez való hasonló megjelenés, mely akár az állat jelenléte nélkül is élvezetes lehet [6]. Az állatok sajátos tevékenységeinek elvégzését, valamint viselkedését kielégítő környezetgazdagító elemek jó benyomást keltenek a látogatóknál. Ilyennek tekinthető,

ha például az élelem megszerzése érdekében bizonyos feladatokat végez el az egyed, ezzel természetes viselkedésüknek eleget téve. Az így kialakított rendszerek adnak az állatnak teendőt, és nem tűnnek unottnak a látogatók számára [8]. Az emberek nagyobb része az ilyen láttán az állat jóllétét sem vonja kétségbe. A kíváncsiság kielégítésére az állatokról információt közlő táblák találhatók a kifutók közelében, ezzel megoldható a látogatók további oktatása és élményekben gazdagítása [6].

Az emberek a látogatásuk során tapasztalt élmények, interakciók során formálnak véleményt az állatokról és magáról az állatkertről. A szimpátia kialakulásában szoros összefüggés van a látogatók – állatok – gondozók interakcióinak. Az érintkezés lehet közvetlen, például etethetik az állatokat az állatkert által biztosított étellel, vagy lehet közvetett, mint a kiállított ismeretterjesztő táblák, plakátok. A modernebb helyeken érintőképernyős oktató játékokkal is lehet további ismeretre szert tenni [6]. Oktatási szempontból remek lehetőséget nyújt a fiatalabb generációk figyelmét felhívni a biodiverzitás megőrzésére. Bemutathatók a megoldásra váró problémák, valamint megtanulhatják, hogyan lehetnek aktív részei a környezet megőrzésének [9].

Ugyancsak emelhetik a látogatás hangulatát, ha tartanak állatbemutatókat, melyek során aktívabban is láthatók az állatok. Ezek az élmények mind befolyásolják az ember szemléletét az állatok tartásával kapcsolatban [6]. Az állatkertekről és a tartott egyedek jóllétéről való meglátások eltérései legjobban az oda ellátogatók és az állatkertet nem látogatók között lelhető fel. Akik elmennek egy ilyen helyre, általában pozitívabban viszonyulnak az állatokhoz, jól tartottan tekintenek rájuk és szívesen is nézik meg őket akár így fogságban tartva is. Azok, akik nem látogatnak el állatkertbe, nem tartják jó szemmel az állatok bezártságát. Legtöbbször úgy vélik, hogy csak unatkoznak, és nem veszik figyelembe az élőhelyek kialakításában megmutató környezetgazdagítást, amivel az állatokhoz igazítják környezetüket és életmódjukat [6].

Az emberek számára az egyik legjobban észrevehető szempont az állatokkal kapcsolatban a viselkedésmód. Ha az látható, hogy természetes viselkedésüket tudják végezni táplálékszerzés vagy társas viselkedés során, akkor pozitívan gondolnak a helyre. Az állatok aktivitása a kifutókban azt mutatja a látogató számára, hogy jól érzik magukat. Azonban sok esetben abnormális viselkedés látható a fogságban tartott élőlényeken. Ilyen viselkedésforma többek között az inaktivitás, vagy az elrejtőzés az ember elől [6]. Az abnormális viselkedést kimutatták a legtöbb állatkerti állatnál. A főemlősök esetében gyakori természetellenes viselkedés a saját vagy társuk szőrének repetitív ápolása, tépkedése. Nagymacskáknál mozgásuk gyakoriságában van eltérés, sűrűn járkálnak körbe-körbe céltalanul. Elefántok esetében előfordul a fej oldalra

dobálása, bólogatás, vagy az ormány lóbálása. A kérődzők között, például a zsiráfoknál gyakran jelentkezik evéssel kapcsolatos problémák, akár ehetetlen tárgyakat is nyalogathatnak. Madaraknál is mutatkozhatnak abnormális viselkedésformák. Céltalan ugrálás, egymás tollának csipkedése mellett jelentkezhet a sztereotip járkálás. Halaknál, hüllőknél és kétélűeknekél megfigyelhető a fajtól eltérő aktivitás vagy inaktivitás, agresszió és esetleg letargia [10]. Ami a látogatók szempontjából látványos, és szinte az összes állatnál előfordulhat, az az ok nélküli mászkálás. Ez annyira berögzült lehet, hogy kialakul egy állandó kijárt útvonal, és ez észrevehető az emberek számára [6].

Fontos szerepe van az állatkerteknek a figyelem felkeltésben és a biodiverzitás lényegességének hangsúlyozásában. A megőrzés hirdetése pozitív benyomást kelt a látogatóban, ha megfelelő mennyiségű és érthető oktatást kap [6]. Általában elmondható, hogy nagyobb sikert érnek el a faj megőrzést célzó, helyben bemutatott támogatási lehetőségek. A leghatásosabb módszer az egy adott egyedre fókuszolt helyező programok bemutatása. Lehetőség van adománygyűjtés útján támogatni a megkedvelt fajt, továbbá gyakran alkalmazzák az állatkertekben az érdeklődés felkeltésére és adománygyűjtés céljából is a boltokban kapható különböző termékek árusítását. Sokan szoktak élni egy-egy állat „örökbefogadásával”, ilyenkor anyagilag lehet támogatni a kiválasztott élőlény gondozását [6]. Egyre több kutatás mutat rá az emberek és állatok közötti interakció pozitív hatásaira jólléti és viselkedésbeli változások terén. Ennek köszönhetően a modern állatkertek szorgalmazzák a közvetlen érintkezéssel járó programokat, például kézből etetés vagy állatsimogatás formájában. Ilyen események keretei között mind az állatok, mind az emberek reakcióit fel lehet mérni [11]. Baird és munkatársainak armadillokon végzett kutatása azt mutatta, hogy az ismeretterjesztés keretei között előforduló emberi interakció nincs negatív hatással az állatok jóllétére, sőt akár pozitív reakciót is kiválthat. Az ideális kölcsönös viszony kialakításának érdekében érdemes széleskörű kutatásokat végezni az állat-ember érintkezések körülményeiről és eredményeiről [12].

2.1.4 Ideális állatok az állatkertben, látogatói preferenciák

A mai modern állatkertek elsődleges célja az állatok megfelelő igényei szerinti tartása, a biodiverzitás megőrzése, az élővilág védelme. Ennek megvalósításához nem tudnak elszakadni a látogatókból eredő bevételtől. A közönség számára pusztán kikapcsolódási lehetőség gyanánt szokott eszébe jutni egy állatkertben töltött nap. Ez azt eredményezi, hogy az állatokat még manapság is ki kell tenni az emberek szórakoztatására, hiszen főleg ezzel a céllal látogatják őket [2].

Az állatkerteknek figyelembe kell venni, hogy a látogatóknak milyen elvárásai vannak a látogatás során. Az egyes állatok vonzerejét kell felismerni, amivel nagyobb tömeget lehet megszólítani. Az emberek széleskörű érdeklődést mutatnak az egzotikus, ritkán látott, vagy veszélyeztetett állatok iránt, előszeretettel ismerkednek a róluk kihelyezett információkkal. Az ilyen szemlélet mellett a legnyilvánvalóbb tulajdonság, ami odavonzza a nézőközönséget a kifutók elé, az az állatok megjelenése. Közrejátszhatnak további faktorok, mint például a látogatók közelében mutatott aktivitás, az „aranyosság”, vagy az emberhez való hasonlóság, de leginkább a testméret nagysága nyeri el a közönség tetszését, mint az elefántok, zsiráfok, medvék, nagymacskák és a főemlősök [2]. Ez azt is mutatja, hogy a madarak, a gerinctelenek, a hüllők és a kétéltűek kevésbé váltanak ki érdeklődést. Emiatt az állatkertek érdeke a méretesebb, színes és érdekes megjelenésű állatok tartása, melyekkel több látogatót vonzanak [2].

Az emberek az általuk kedvelt fajok számára hajlandóbbak támogatást nyújtani a megőrzés érdekében. Ebben közrejátszanak az előbb említett küllemi jellemzők, de a róluk szerzett ismeretek és információk is befolyásolhatják az adományozási készséget. A legnépszerűbb pénzüsszeggel végzett támogatási lehetőség az adoptálási program, mely során a befizetett díj ellenében az adott állatkert bizonyos előnyökben részesíti a támogatót [13]. Nagyobb számban az emlős állatokat adoptálják, továbbá elmondható, hogy a programok az aranyos, karizmatikus tulajdonságokkal rendelkező fajok számára kedvezőbbek. Az ember hajlamos az érzelmi döntés miatt figyelmen kívül hagyni más, veszélyeztetett állatot, emiatt az állatkerteknek szükséges lenne nagyobb mennyiségű információt közölni a kevésbé keresett fajokról, és népszerűsítésük céljából bevonni a népszerűsítési programokba is [13].

2.1 A cirkuszok helyzete

2.2.1 Élet a cirkuszban régen és napjainkban

Cirkuszokról különálló alakulatként a 18. századtól kezdve beszélhetünk, azelőtt szorosan kapcsolódtak az állatbemutatók az állatkertekhez. A cirkuszi műsorok egyik fő látványossági eleme az élő állatok műsora. A show keretei között olyan egzotikus állatokat mutattak be, amik önmagukban már látványosságnak számítottak, de emellett még izgalmas, esetleg veszélyes produciókat is előadtak velük [14]. Alapvetően a cirkuszok korábban is vándor létesítmények voltak. Az utazás során szűk szerelvényeken szállították őket, az elhelyezésük az ideiglenes megállókon nem volt megfelelő az egyes fajok igényeinek. Az állatokat kiképezték a műsorokhoz, amik során az állatok sokszor agresszív viselkedést váltottak ki a kiképző felé, vagy félelmet indukáltak bennük az emberek iránt [15]. Ebben az időszakban a sok vadállat

befogása miatt a természetes élőhelyükön vészesen lecsökkent a számuk, mely folyamán az emberekben felébredt az állatjólét iránti érdeklődés, az állatok jogaiért mozgalmak indultak, így egyre több nyilvánosságot kapott a 20. és 21. században [14].

A mai modern kor előírásai már részletesen taglalják az állatok bemutatásának engedélyezését. Több probléma is felmerül a vadállatok tartásával és a velük folytatott műsorokkal kapcsolatban. Az egyik legfontosabb az állatok elhelyezése, melyet az adott fajokra vonatkoztatva, jóllétüket figyelembe véve nem lehet a fajra jellemző optimális élettér elvárásainak megfelelően kielégíteni. Ehhez szorosan kapcsolódik az állatok szállítása. Mivel a cirkuszok egyik helyről a másikra vándorolnak, így az állatokat is viszik magukkal, azonban erre a legtöbb esetben nincs megfelelő szállítási eszköz. Az állatok elhelyezésének problémája főleg sérülésekkel és stresszel jár számukra. A normál viselkedésüket nem tudják kielégíteni ilyen helyzetben, illetve a különböző fajok különböző étrendet igényelnek, amit az ideiglenes tartózkodások miatt szintén nem lehet elfogadhatóan megoldani. Mindezekon kívül a betanítás során jelentkező félelem és agresszió továbbra is fennáll, ezzel veszélyeztetve a többi állatot és az embereket is egyaránt [14].

Az emberek a múltban nem gyakran találtak egzotikus állatokkal a mindennapjaik során, erre szolgáltak az állatkertek és a cirkuszok, ahol látványosság és szórakoztatás céljából állították ki a ritkább fajokat. A kor és a technológia előrehaladtával az emberek számára új lehetőségek nyíltak meg az érdeklődésük kielégítésére. A közlekedés fejlődésével nagyobb távolságokra lehetett eljutni, és további könnyű elérést szolgáltatott a televízió, az internet megjelenése pedig már szinte mindenki számára lehetővé tette az egzotikus állatok iránti kíváncsiság kielégítését. A széleskörű kitettség a nyilvánosság elé magával vonta az állatjóléti kérdések megjelenését mind az állatkerti, mind a cirkuszi állatok esetében. Ennek köszönhetően a modern kori cirkuszokban jelentősen megváltoztak a vadállatok tartásával kapcsolatos előírások [16].

2.2.2 Fogságban tartva

Mivel a bezárva tartott állatoknak kevesebb lehetőség nyílik a természetes viselkedésük végzésére, az idejük nagyrészt tétlenül töltik. Főleg a cirkuszi állatoknál fordul elő, hogy az olyan fajok, melyek szociális környezetben szeretnek élni, egyesével vannak tartva. Ezzel ellehetetlenítik az természetszerű viselkedés gyakorlását, ami jóléti kérdéseket vet fel [16]. A másik abnormalis tartásmód a természetben egymással összeférhetetlen fajok egymáshoz közeli elszállásolása. Ez az elhelyezés feszültséget, agressziót, szorongást vált ki az állatokban, aminek következménye lehet állatok vagy emberek sérülése [16].

A cirkuszi állatok szelídítettnek tűnhetnek. A háziasítás folyamata komplex és hosszú, generációkon átívelő folyamat. Harris és munkatársainak megállapítása alapján az állatok amiket használnak a műsorokhoz legtöbbször vadonból befogott egyedek, csak ritkán alkalmaznak fogságban született állatokat [16]. Egy 2015-ös németországi eset során egy fogságból elszabadult állat által okozott baleset történt, mely során egy cirkusból szökött elefánt támadt egy járdán sétáló 65 éves férfira, aki a baleset során szerzett súlyos sérülések következtében életét veszítette [17]. A befogott állatok a vad szokásaikat nem vesztik el a fogságban tartás alatt, így a cirkuszi állatokra semmiképp sem lehet szelídítettként tekinteni [16].

2.2.3 A jóllét felmérésének lehetőségei

A fogságban tartott állatok jóllétének felmérésére létrehozta az Állatkertek és Akváriumok Világszövetsége az úgy nevezett „Five Domain” módszert. Ennek során öt területen figyelik meg az egyedek helyzetének pozitív és negatív státuszait, melyek a takarmányozás, a környezet, a viselkedés, a testi épség, valamint a mentális egészség [15].

2.2.3.1 Takarmányozás

Sok faj esetében, annak igényeinek kielégítésére nem képes a cirkusz megfelelő minőségű táplálékot biztosítani. A természetben sok időt töltenek az állatok táplálékszerzéssel. A hosszabb időtartamú inaktivitás, a mennyiségi hibák, a nyomelemek, vitaminok, ásványi anyagok nem megfelelő arányai mind hozzájárulnak egészségügyi problémák kialakulásához. Sokszor adnak emberi ételmaradékot az állatoknak takarékoság miatt [15]. Gyakori az elhízás, a szívbetegség, a húgyúti problémák, vagy a tumorok kialakulása. A táplálkozásból eredeztethető immunszuppresszió, mentális problémák, de akár a vízfogyasztás mértéke is jelentősen változhat. Az etetés gyakorisága nagyban eltérhet a természetes környezetben megszokottól [15].

2.2.3.2 A környezet kialakítása

A cirkuszok köztudott sajátossága a vándorlás az előadások között, ebből kifolyólag az állatokat is magukkal szállítják, illetve a letelepüléseken elszállásolják. A leggyakoribb módszer a konténerekben történő mozgatás, mely jelentős stresszt okoz a szokatlan helyzet, az utazás zajai, a rezgés, az étel és vízmegvonás miatt [15]. A szállítás során megsérülhetnek, valamint az eltérő időjárási körülmények is negatívan hatnak az állatokra. A letelepülés során kialakított ketrecek nem adnak elég teret, eltérnek a fajok természetes környezetétől. A kis terület előidézheti a sztereotip viselkedésmintákat [15].

2.2.3.3 A normál viselkedés hiánya

A cirkuszban az állatok kiképzése az elsődleges szempont, melynek okán általában egymástól izoláltan tartják az olyan egyedeket is, amelyek igénylik a fajtársak szociális interakcióit. Ez a megvonás nem teszi lehetővé a fajra jellemző viselkedésforma gyakorlását, ami mentális-, és testi egészségügyi problémákhoz vezethet. A kiképzés során nem tanulják meg a természetes viselkedési módot, sőt akár meg is változtathat egyes mintázatot, amit sorozatos ismétléssel rögzítenek. A betanítások kapcsán kérdéses, hogy pusztán hozzászoktatással történik, vagy félelmen alapuló módszereket alkalmaznak. Erre példa az olyan „táncoló” állat, mely a megfenyítés elkerülése érdekében mozgással reagál [15]. A biológiai igények megvonása minden esetben rossz hatással van a viselkedésre és a mentális állapotra [15].

2.2.3.4 A mentális állapot

A nem megfelelő táplálék, a rossz tartásmód, a fajra jellemző viselkedés korlátozása mind mentálisan kimerítik az állatokat. Ennek okán kialakulhatnak káros tevékenységek, mint az agresszió, atipikus vokalizáció, sztereotip mozgásforma, félenkség. Sokszor a tartós félelem okozta szorongás látható, ami az állatokat a normális viselkedéstől eltérő mutatványok elvégzésére készíti [15].

2.2.3.5 A testi épség

A cirkuszi állatok messze állnak a megfelelő tartás körülményeitől. A higiénia hiánya, a sérülések, a stressz okozta immunszuppresszió mind hozzátesz a betegségek kialakulásához. A cirkusz nem minden esetben fordít elég figyelmet az állatok ellátására, így könnyen elsiklik a figyelem a beteg, sérült állatok felett [15].

2.2.4 Létezik-e cirkuszi tartásra alkalmas vadállat?

Felmerülhet a kérdés, hogy létezik-e olyan vadon élő állat, amelynek nincs problémája a cirkuszi életmóddal, akár pozitív hatással is lehet az életére. Egy tigriseken végzett kutatás azt igazolta, hogy a vándorcirkusz körülményei nem elégítik ki az állatok szükségleteit. A „five domain” szempontjai alapján végzett következtetések azt mutatják, hogy több a negatív hatás a nagymacskák jóllétét illetően, mivel nincs kialakítva fajspecifikus környezetgazdagítás, amivel az állatok el tudnák foglalni magukat, így kijelenthető, hogy a cirkuszi tartás ártalmas a tigrisekre [18].

Az alap szükségletek kielégítésének hiánya miatt a vadállatok tartása minden esetben nem megfelelő körülmények között zajlik, ezek alapján jelenleg nincs olyan vadon élő faj, amelyik alkalmas lenne a cirkuszi életre [16].

2.2.5 A szórakoztatásra szánt állatok jelen helyzete

A mai társadalom véleménye az állatok szórakoztató iparban való használatáról megváltozott ugyan, mégis napjainkban is állatok milliói vannak az emberek mulattatására tartva. Lehet pozitív érdekeket hirdetni, például a megőrzés és figyelemfelkeltés céljából, azonban gyakori a látványosság kihasználása és a profitszerzés [19]. Az állatok jóllétének kérdése egyre nagyobb hangot kap a világ körül. A cirkuszban kiállításra kerülő vadállatok használatát az Európai Unió tagállamainak nagy része részlegesen vagy teljesen betiltotta [14]. Magyarországon a 222/2007. (VIII. 29.) Korm. rendelet a cirkuszi menázséria létesítése és működtetése engedélyezésének, valamint fenntartásának részletes szabályairól szóló rendelkezés van érvényben. A rendelet megtiltja a befogott vadon élő állatok tartását és bemutatását. Külön kitér az elefántok, orrszarvúak és főemlősök, valamint a CITES listáján felsorolt állatok beszerzésének, betanításának és szerepeltetésének tiltására [20].

A cirkuszi állatoknak szükségük van helyre a kiöregedésüket követően. A vadonba visszahelyezni nem lehet őket, így világszerte több helyen alapítottak állatmenedéket és szafari parkot részükre, ahol nagy területet biztosítanak hátralevő életük eltöltésére. Ezen létesítmények közül vannak, amelyek fogadnak látogatókat. A vélemény az állatmenedékekkel kapcsolatban pozitív szokott lenni, sokan mentési akciónak tekintik, és elfogadottabb környezetnek vélik az állatok számára [21].

3. Célkitűzések

Kutatásom célja, hogy felmérjem az emberek hozzáállását a modern kori állatkerti és cirkuszi állattartás körülményeihez, vizsgáljam, milyen véleményük van az ilyen létesítmények funkciójával kapcsolatban. Arról szerettem volna tisztább képet kapni, hogy mi motiválja továbbra is ezeknek a helyeknek a felkeresését, milyen preferenciáik vannak ezek során, illetve mennyire hajlandók még a látogatásra az emberek. Továbbá azt is fontosnak tartottam felmérni, hogy a látogatók közül mennyien érdeklődnek jobban az állatok iránt egy látogatást követően, illetve tovább szeretnének-e informálódni velük kapcsolatos jellegű témákban.

Vizsgálataimmal segítséget szeretnék adni olyan oktató foglalkozások, ismeretterjesztő programok vagy előadások készítésében, melyekkel megfelelő felvilágosítást tudnak nyújtani az embereknek, tudva a jelenlegi nézőpontjaikat ebben a témában.

4. Anyag és módszer

4.1 Saját kutatás

A kutatásom elkészítését kérdőíves és személyes látogatások során feltett kérdések alapján szerettem volna felépíteni. Úgy terveztem a nagyobb állatkerteket az ország különböző területein meglátogatom. Ennek során sikerült eljutnom a Fővárosi Állat- és Növénykertbe, a Nyíregyházi Állatparkba, a Veszprémi Állatkertbe, valamint a Nagykőrösön található Richter Safari Parkba. Az itt összegyűjtött adatok a rövid személyes interakciók és a feltehető kérdések limitált száma miatt inkább egy nézetet adott, ami alapján a kutatást folytattam. Az így szerzett tapasztalatok és az olvasott szakirodalom szerint állítottam össze releváns kérdéseket a felméréshez.

4.2 Alkalmazott vizsgálati módszerek

A kutatás alapját egy 18 kérdésből álló kérdőív adja. Arra voltam kíváncsi, milyen gyakorisággal, milyen preferenciákkal látogatnak el az emberek állatkertekbe és cirkuszokba, hogyan vélekednek a tapasztalataik szerint az állatok helyzetéről, illetve milyen módon tekintenek az ilyen helyekre. A kérdések között rákérdeztem demográfiai adatokra, amiknek köszönhetően életkor, nem és tartózkodási hely szerint lehetett csoportosítani a kitöltőket. A kérdéseknél az előre megadott válaszlehetőségek mellett volt opció saját szavaikkal is megadni válaszokat. A téma nagy rétegét érinti a mai társadalomnak, így nem volt nehézség nagyobb közönséget találni a kitöltéshez. A kérdőívet a Facebook különböző csoportjaiban osztottam meg, amivel egy szélesebb réteget tudtam elérni. A megosztásoknak köszönhetően 193 választ gyűjtöttem össze. Maga a kérdőív a Google Forms alkalmazás segítségével készült el. A kérdéseket elemeztem és az adatokat összegeztem. A kutatásom során nem futottam össze ilyen témájú hazai felméréssel, így ezen kérdések egy átfogóbb képet adhatnak a magyar emberek aktuális véleményéről. Az eredmények további rálátást biztosítanak az emberek preferenciáiról és ismereteiről.

5. Eredmények és értékelésük

5.1 Demográfiai adatok

A kérdőívet kitöltők 79,3%-a nő, 20,7%-a férfi. A válaszadók több mint fele 35 év alatti, az összes kitöltő 44%-a 18 és 25 év közé tartozik. A legfiatalabb kitöltők 18 év alattiak, míg a legidősebbek 65 fölötti. Lakóhely szerinti eloszlásban a kitöltők 50,8%-a városban él, a fővárosban élők tették ki a második legnagyobb csoportot 21,2%-kal. Megyeszékhelyen vagy községben élők száma közel azonos volt, 14%-át alkották a válaszadóknak.

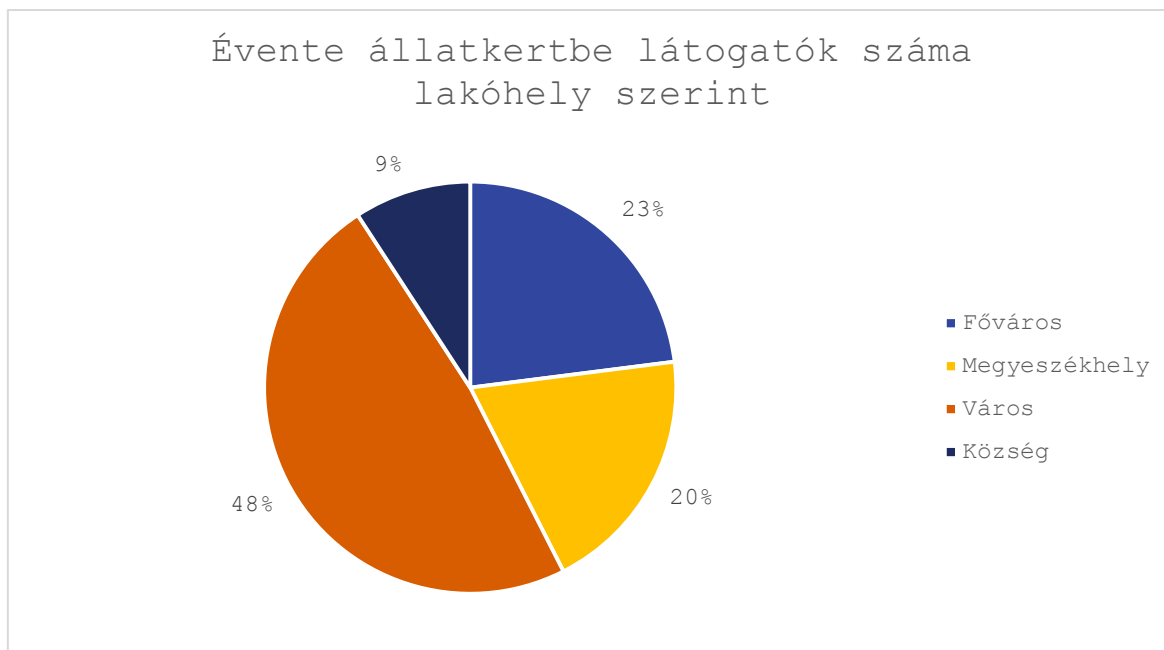
5.2 Állatkerttel kapcsolatos kérdések

Ebben a kérdéskörben külön az állatkertekre vonatkozó látogatási szokásokat, preferenciákat szerettem volna felmérni. További fontos felmérési szempont volt a vélemény az állatok tartási helyzetéről, az állatkertek szerepéről, illetve vizsgálatra került a részvételek aránya az állatkertekben végezhető tevékenységekben.

5.2.1 Látogatás gyakorisága

Ennél a kérdésnél fel szerettem volna mérni, hogy az emberek milyen rendszerességgel járnak állatkertbe. A kitöltők négy lehetőség közül választhattak: „Havonta”, „Évente többször (2-3 alkalom)”, „Évente”, vagy „Nem szokott ilyen gyakorisággal”. A legtöbben éves gyakorisággal látogatnak el az állatkertbe, a kitöltők 45,1%-a vallotta így. A következő nagyobb csoport 38,9%-kal azok voltak, akik nem szoktak a megadott gyakoriságokkal állatkertbe menni. Akik évente többször látogatnak el azok a kitöltők 15%-át tették ki, ők 2 vagy több alkalommal járnak állatkertbe. A kitöltők legkisebb százaléka szokott havi szinten menni, ők 1%-ban voltak jelen a válaszadók között.

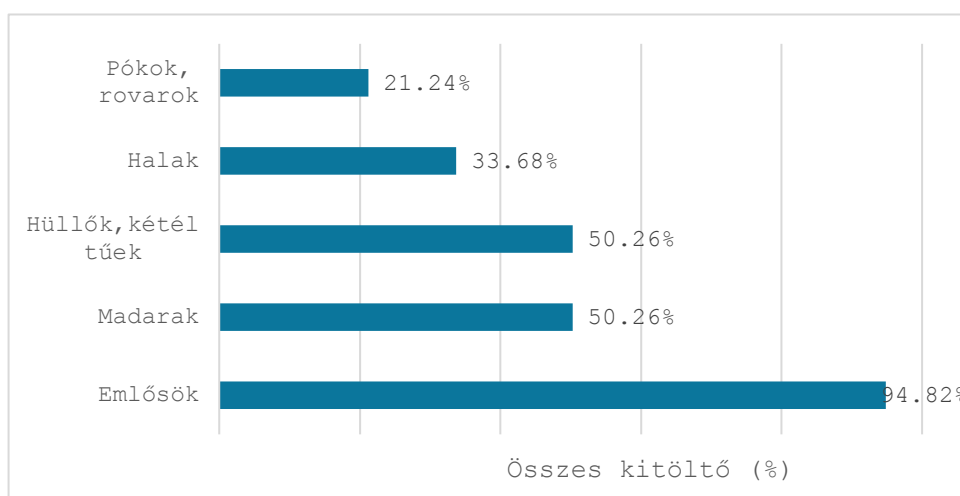
A szakirodalmi áttekintésben említettem, hogy az emberek szeretik felkeresni az állatkerteket, hogy a természettel kapcsolatot létesíthessenek. Ennek az igénynek az okozója a városiasodás és a természettől való elszakadás. Ennek szemléltetésére összemértem az évente látogatókat lakhelyeik szerint lebontva, hiszen többségében ezzel a rendszerességgel látogatnak a kitöltők. A legtöbben városból járnak el ilyen gyakorisággal állatkertbe, ez 48%-át teszi ki az éves szinten látogatóknak. Utánuk jönnek a megyeszékhelyről származók 23%-kal, majd a fővárosiak következnek 20%-kal. A községek lakói 9%-kal voltak jelen ebben a felmérésben **(1. ábra)**.

1. ábra Évente állatkertbe látogatók száma lakóhely szerint

5.2.2 Preferenciák az állatok között

A következő kérdésekkel fel szerettem volna mérni, milyen állatokat szeretnek látni az emberek egy látogatás során. Az első ilyen kérdésnél ki kellett választani, melyik állatcsoportokat kedvelik megtekinteni. A lehetőségekből többet is meg lehetett jelölni, ezek az alábbiak voltak: „Emlősök”, „Madarak”, „Halak”, „Hüllők és kétélűek”, „Pókok és rovarok”. A kitöltők 94,8%-a kedveli látni az emlősöket, ezzel bizonyítva, hogy az ide tartozó fajok a legnépszerűbbek az emberek körében. A hüllőket és a kétélűeket, valamint a madarakat ugyanolyan arányban preferálják az emberek, a kitöltők 50,3%-a jelölte be ezeket válasznak. Utánuk következtek a halak, a válaszadók 33,7%-a szereti látni őket a látogatás során. Utolsónak maradtak a pókok és rovarok, a megkérdezettek 21,2%-a választotta ki őket kedvelt állatoknak (**2. ábra**).

2. ábra Legkedveltebb állatok a látogatás során

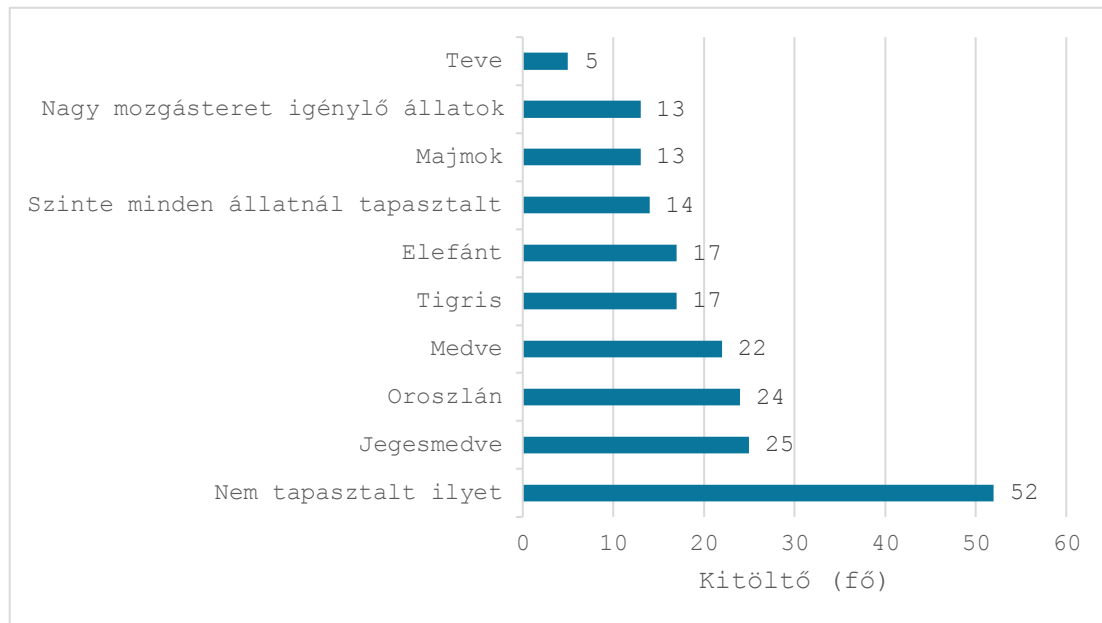
A következő kérdésnél megkérdeztem, hogy van-e olyan konkrét állatfaj, ami miatt szívesen ellátogatnak az emberek az állatkertbe. Erre saját szavaikban válaszolhattak a kitöltők, így rengeteg különböző választ kaptam. A hat legnépszerűbb állatot emeltem ki, ezek közül az első helyen álltak az oroszlánok, utánuk másodiknak jöttek a tigrisek, majd harmadiknak az elefántok. A következő három kedvelt állatfaj közé a csimpánzok, a zsiráfok és a leopárdok tartoztak. Többen nem is a konkrét állatfajt nevezték meg, hanem csak nagymacskák, vagy nagyvadak néven említették őket. A szakirodalmi áttekintésben leírtakat követik tehát a válaszok is, miszerint az emberek többsége a jól látható, nagytestű állatokat kedveli a legjobban. A kitöltők többségének volt valamilyen kedvelt állatfaja, ami miatt ellátogat az állatkertbe. A válaszok alapján csak a megkérdezettek 4,9%-ának nincs konkrét preferenciája, vagy az összes állat egyaránt érdekli.

5.2.3 Vélemény az állatok tartási helyzetéről

Ebben a kérdéskörben olyan kérdéseket tettem fel, amikkel az emberek nézőpontját szerettem volna vizsgálni az állatok tartásának körülményeiről. Az első kérdésnél azt szerettem volna felmérni, hogy a látogatók között előfordult-e már, hogy nem tartották megfelelőnek az állatkerti állatok helyzetét. Ehhez négy válaszlehetőséget adtam meg, melyek a következők voltak: „Igen, ennek hangot is adtam személyesen/közösségi médián”, „Igen, de nem gondoltam tovább a helyzetet”, „Nem rögtön, de utólag visszagondolva nem tetszett” és „Nem volt ilyen”. Azért szerettem volna a válaszok között kiemelni a nemtetszés kifejezését, mert gyakran találkoztam vele személyesen is, illetve közösségi médián megosztott tartalmak alatt a kommentek között. Meglepő módon a válaszadóknak csak 4%-a vallotta úgy, hogy az elégedetlensége miatt cselekszik is. A kitöltők 46%-a jelölte, hogy észrevett valamilyen problémát, de nem gondolta tovább a helyzetet. Az emberek 23%-ának pedig csak utólag visszaidézve volt rossz véleménye a tartási körülményekről. Ez a két adat azt mutatja, hogy összesítve a válaszadók 69%-a érez ellenszenvet az állatok tartásával kapcsolatban, viszont nem ad hangot ennek kifejezetten. A maradék 27%-a a kitöltőknek nem tűnt fel semmilyen hiba a látogatás során.

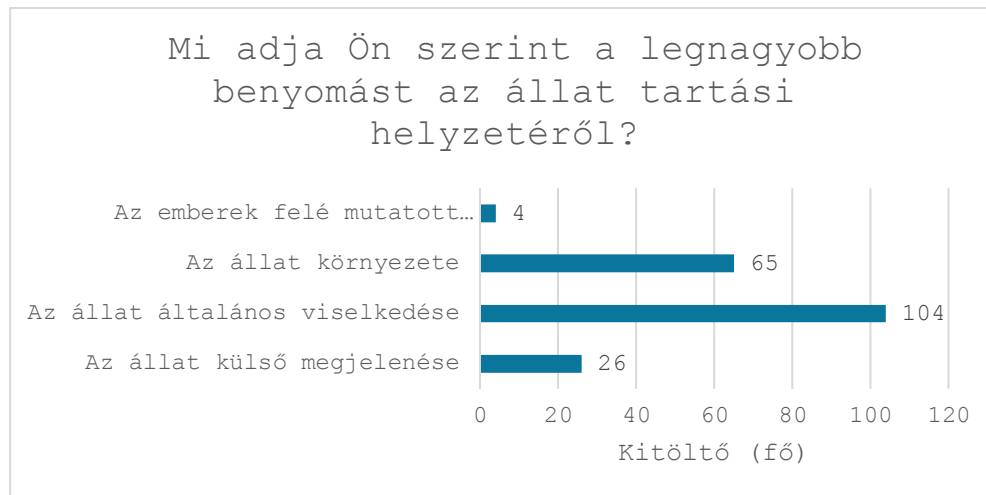
A következő kérdésnél arra lettem volna kíváncsi, hogy konkrétan melyik állatfajoknál érezték az emberek, hogy nem megfelelő a tartása. Itt saját szavaikkal válaszolhattak a kitöltők, ezért rengeteg különböző adat érkezett. A válaszok között a nagytestű emlős állatok szerepeltek leggyakrabban. Sokan külön úgy említették, hogy a nagy mozgásteret igénylő nagyobb állatoknál nem volt megfelelő a hely kialakítása. A konkrét állatfajok mellett többen úgy fogalmaztak, hogy szinte az összes állatnál tapasztaltak rossz tartási körülményt. A

leggyakrabban megemlített faj ennél a kérdésnél a jegesmedve volt. Utánuk következtek az oroszlánok, harmadik legtöbb választ pedig a medvék kapták. Kiugró értékeket értek el még a tigrisek, az elefántok és a majmok (**3. ábra**). Akik az előző kérdésben is úgy jelölték, hogy nem vettek észre problémát, azok itt is így válaszoltak.

3. ábra Rossz tartási körülmények között tartott állatok az emberek szerint

Fel szerettem volna mérni, hogy az emberek szerint melyik tényező mutatja a legnagyobb benyomást az állatok tartási helyzetéről. Ehhez a kérdéshez négy válaszlehetőséget adtam: „Az állat külső megjelenése”, „Az állat általános viselkedése”, „Az állat környezete”, „Az emberek felé mutatott érdeklődés”. A válaszadók több mint fele az állatok viselkedését tekinti elsődleges mutatónak. Csak ezután következtek a környezetük és a külső megjelenésüket előnyben részesítő válaszai. A legkevesebben az emberek felé mutatott érdeklődést választották ki (**4. ábra**). Ezek alapján az állatkerti látogatók jobban odafigyelnek az állatok viselkedésére, mint a környezetére, így gyakran ebből vonják le a rossz véleményüket a tartási körülményekről.

4. ábra Az állatok tartási helyzetét mutató tényezők

5.2.4 Aktivitás a látogatók körében

A következő két kérdésben felmértem, hogy az emberek milyen módon lépnek interakcióba az állatokkal a látogatások alkalmával elérhető lehetőségek közül. Az első ilyen kérdésnél a válaszadóknak jellemezniük kellett magukat négy különböző aktivitás kereteiben. Ezzel fel szerettem volna mérni, hogy hajlandóak-e több információt keresni az általuk érdekesnek tartott állatokról, vagy csak a közvetlen kapcsolatot szeretnék velük felvenni. Az állítások megválaszolására négy jellemző közül választhattak: „Nagyon jellemző”, „Jellemző”, „Előfordul”, „Nem jellemző”. Az első állítás során értékelték, mennyire fordul elő náluk, hogy keresik a közvetlen interakciót, legyen az etetés vagy állatsimogató. Ezt a válaszadók 65%-a magukra jellemzőnek találta, kevesebben gondolták úgy, hogy rájuk nem jellemző.

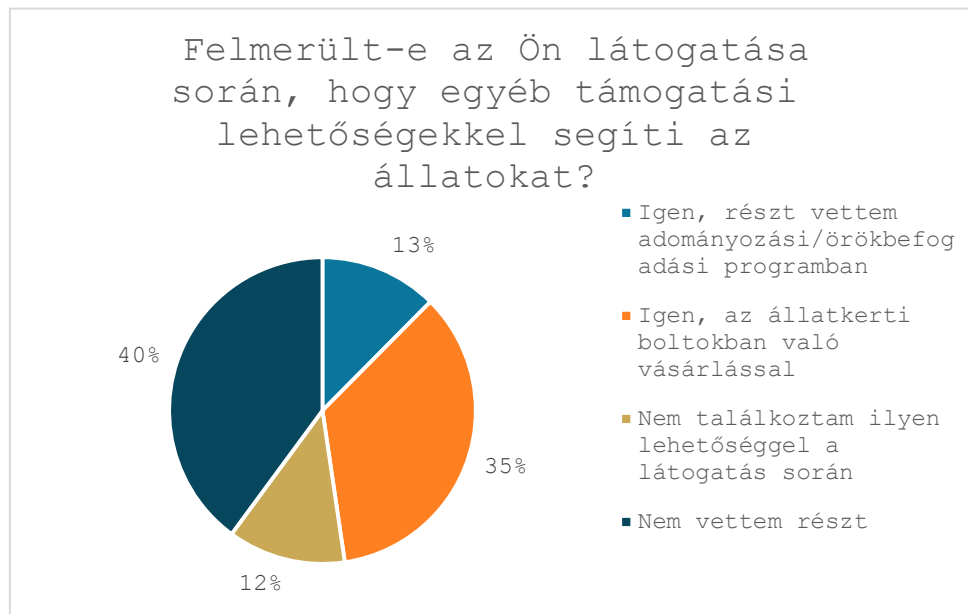
A következő állításnál azt kellett értékelni, hogy az információs táblákat el szokták-e olvasni az állat megtekintése közben. Ennél a kitöltők közül szinte mindenki úgy jelölte, hogy legtöbbször elolvassa a kitétt táblákat. Összesen három válasz érkezett, ahol magukra nem jellemzőnek gondolták ezt az állítást.

A harmadik ilyen megállapításnál arról kellett dönteniük a kitöltőknek, hogy fordulnak-e az állatkerti dolgozók felé kérdéssel, ha valami érdekli őket. A válaszadók kisebb része gondolta ezt magára jellemzőnek, amíg 59%-uk úgy vallotta, hogy nem szokott így tenni.

Az utolsó állításnál arra kérdeztem rá, hogy a látogatás után otthon utána néznek-e az őket érdeklő állatokkal kapcsolatos információknak. A válaszadók 65%-a azt jelölte, hogy rájuk ez jellemző.

A második kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a látogatás során találkoznak-e olyan lehetőségekkel, amikkel lehet támogatni az állatkerti állatokat, illetve azokban hajlandók-e

részt venni. A megkérdezettek 13%-a részt vett adományozási vagy örökbefogadási programban. További 35%-uk az állatkerti boltokban való vásárlással járult hozzá az állatkert fennmaradásához. A válaszadók 12%-a nem találkozott támogatási opciókkal a látogatás során. A maradék 40%-a nem vett részt ilyen lehetőségekben. Ezek alapján látható, hogy nagyjából fele-fele arányban járulnak hozzá az emberek az állatkert fenntartásához a belépőjegy kivételével (5. ábra).

5. ábra Anyagi támogatás lehetősége

5.2.5 Az állatkert szerepe

A témakör utolsó kérdésével vizsgálni szerettem volna az emberek véleményét az állatkertek jelenlegi funkciójáról. Erre a három válaszlehetőség a következő: „Szabadidős szórakozás”, „Fajmegőrzés, környezet védelem” és „Oktatási, ismeretterjesztő létesítmény”. A kitöltőknek lehetősége volt több választ is jelölni. A beérkezett adatok szerint a megkérdezettek 73,1%-a szabadidős szórakozás gyanánt jelölte meg az állatkertek szerepét. Az összes válaszadó 66,3%-a választotta az oktatási és ismeretterjesztő funkciót. Legkevesebb választás, 54,4% érkezett a fajmegőrzés és környezetvédelem szerepének betöltésére. Ezek alapján az szűrhető le, hogy a legtöbb ember még mindig szórakoztatás helyének tekinti az állatkerteket, és kevesebben gondolnak a fajmegőrző tevékenységére.

5.3 Cirkusszal kapcsolatos kérdések

Ebben a kérdéskörben külön a cirkuszokra vonatkozó látogatási szokásokat mértem fel. További szempontként vizsgáltam az emberek véleményét a cirkuszi állatok tartásáról és

szerepeltetéséről. Végül felmértem, hogy a köztudatban mennyire van jelen a kiöregedett állatok sorsa.

5.3.1 Műsor látogatás és az állatok

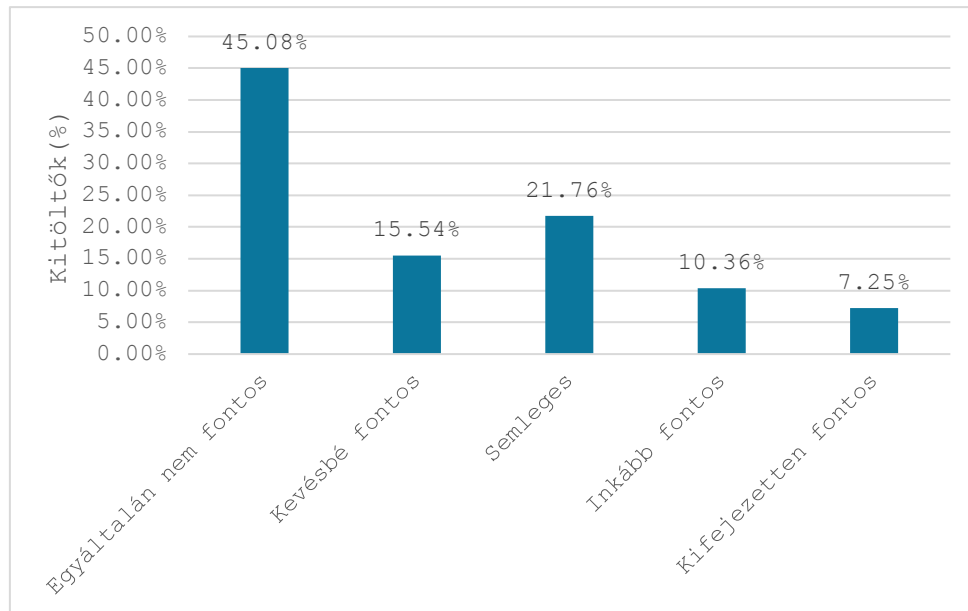
Az első kérdésnél vizsgálatom célja a cirkuszi műsorok látogatásának gyakorisága volt, mely szerint a válaszok: „Havonta”, „Évente többször”, „Évente és a „Nem szokott ilyen gyakorisággal”. Az eredmények azt mutatták, hogy havi szinten nem járnak a válaszadók műsorokra. Éves gyakorisággal szoktak menni legtöbben, de ez is csak 17,1%-át teszi ki az összes kitöltőnek. Ritkább volt az olyan ember, aki évente többször is ellátogat cirkuszba (2,1%). A megkérdezettek 80,8%-a nem jár a megadott gyakoriságok szerint előadásokra. Az eredmények alapján elmondható, hogy manapság a cirkuszi vadállatokkal ritkábban találkoznak az emberek, mint az állatkertiekkel.

A második kérdésnél azt szerettem volna felmérni, hogy akik voltak cirkuszban az elmúlt öt évben, milyen állatokat láttak még porondon. Az érvényben lévő 222/2007. (VIII. 29.) Korm. rendelet alapján már nem lenne szabad újonnan befogott vadállatokat tartani, betanítani. Emiatt voltam kíváncsi, hogy ennek eredményeképp milyen állatokkal tudnak még találkozni a cirkuszi műsorok keretei között. A kérdésre több választ is lehetett jelölni, és a megadott lehetőségek mellett volt opció saját választ is írni, emiatt sok különböző eredmény érkezett. A megadott válaszlehetőségek a következők voltak: „Kutya”, „Ló”, „Tigris”, „Elefánt”, „Oroszlán”, „Teve”. Ezekből a legkiemelkedőbb eredményt a lovak és a kutyák kapták. Utánuk az elefántok és a tevék kapták a legtöbb szavazatot. Ritkábban voltak kiválasztva az oroszlánok, és legkevésbé a tigriseket jelölték meg. Ebből az eredményből az derült ki, hogy ugyan legtöbb esetben már csak lovak és kutyák vannak cirkuszi alkalmazásban, de még mindig lehet vadállatokkal találkozni. A saját válaszok között legtöbbször macskák és papagájok szerepeltek, illetve több esetben említették a zebrákat is. Mások olyat is írtak, hogy állatmentes cirkuszban jártak az elmúlt időkben.

5.3.2 Vélemény az állatok szerepléséről

A következő kérdéseim során azt vizsgáltam, hogy az emberek mennyire tartják szükségesnek az állatok részvételét a cirkuszi előadásokban. További szempont volt a helyzetük megítélése a műsorok során és azon kívül. Az első kérdésem arra irányult, hogy az emberek mennyire tartják fontosnak az állatok szereplését. Ezt 1-től 5-ig kellett értékelnie a kitöltőnek, ahol az 1 azt jelentette, hogy nem fontos, az 5 pedig azt, hogy kifejezetten szükséges. A beérkezett válaszok közül 45,1%-ban azt választották, hogy nem fontos tényező az állatok fellépése. Kevésbé fontosnak 15,5%-ban tartották ugyanezt, 21,8%-ban pedig semlegesen gondolnak erre. Inkább

fontosnak tartotta a kitöltők 10,4%-a, akik pedig kifejezetten fontosnak ítélték, azok a megkérdezettek 7,2%-át tették ki. Az eredmények szerint a többség nem gondolja szükségesnek az állatok szerepeltetését cirkuszokban (**6. ábra**).

6. ábra Állatok szereplésének fontossága az emberek szerint

A következő kérdésben vizsgáltam, hogy az emberek mennyire vették észre, hogy az állatok nem szívesen tartózkodtak a cirkuszi porondon. A legtöbb ember úgy vallotta, hogy feltűnt az állatok szorongása a mutatvány közben. Ezzel szemben szinte ugyanannyian azt választották, hogy nem láttak ilyen rossz érzéseket az állatokon, vagy csak egyszerűen nem figyeltek kifejezetten erre. Voltak olyanok is, akik csak később visszagondolva érezték úgy, hogy nem volt kellemes élmény az állatbemutatót végignézni. Ezek alapján elmondható, hogy nem egyezik teljesen az emberek véleménye az állatok szerepléséről.

Az utolsó ilyen témájú kérdésem során három állítást tettem fel, melyekkel további véleményeket szerettem volna vizsgálni az állatok helyzetéről. Ezekre a kitöltőknek a magukra legigazabb választ kellett megjelölnie. Az első állításom az volt, hogy „A műsorban az állatok szereplése a legcsalogatóbb látványosság”. Meglepő módon a legtöbben azt választották hogy ezt inkább igaznak vagy kifejezetten így találják. Egy korábbi kérdésben, amiben az állatok szereplésének fontosságát kérdeztem összesen csak 17,6%-ban vallották így.

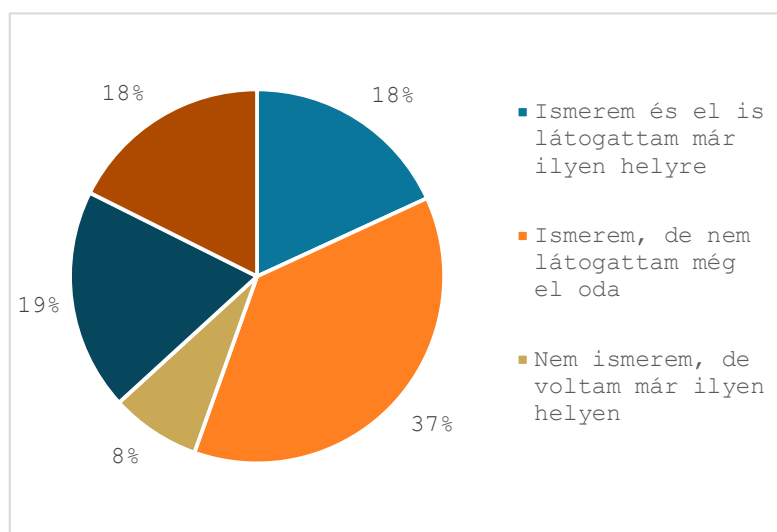
A második állításom a „Cirkuszban szükség van vadállatokra a háziállatok mellett” volt. Erre a megkérdezettek több mint fele azt reagálta, hogy ez nem igaz szerintük. Ezek szerint az emberek többsége meg lenne elégedve a kizárólag háziasított állatok jelenlétével.

A harmadik állításom a „A cirkuszi előadások után fokozottabb érdeklődést mutat a vadállatok helyzete felé” volt. Ennek a megválaszolása során nagyjából egyenlő eredmények érkeztek. A legtöbben a semleges válaszlehetőséget adták meg.

Összevetve az állatkerti állatokról érkezett válaszokkal, a cirkuszi vadállatok helyzetével kevesebb ember foglalkozik. A műsor után nem érdeklődnek tovább a sorsukkal kapcsolatban.

5.3.3 Szafari park a köztudatban

Az utolsó kérdéssel arra lettem volna kíváncsi, hogy az embereknek köztudott-e, hogy hova kerülhetnek a kiöregedett cirkuszi állatok. Emellett még kíváncsi voltam, hogy mennyire hajlandók egy ilyen hely meglátogatására. A szafari parkok funkciójának ismertségét mértem fel, amihez a következő 5 válaszlehetőséget adtam meg: „Ismerem és el is látogattam ilyen helyre”, „Ismerem, de nem látogattam még el oda”, „Nem ismerem, de voltam már ilyen helyen”, „Hallottam már róla, de nem tudom mi a funkciója”, „Nem hallottam még róla”. A beérkezett válaszok alapján kiderült, hogy a kitöltők többsége ismeri a szafari parkok szerepét. Az ilyen válaszadók közül azok akik már voltak ilyen helyen 18%-ban, akik még nem látogattak ilyen helyre, azok 37%-ban képviselték magukat. Látogatás szempontjából fontos még az a 8%-a a kitöltőknek, akik nem ismerik ugyan a funkcióját a parkoknak, de már voltak benne. Így összesítve a megkérdezett emberek 26%-a volt hajlandó kiöregedett cirkuszi állatokat meglátogatni. A kitöltők 19%-a csak hallásból ismeri ezeket a helyeket, illetve 18%-uk nem tudott még ezekről (7. ábra). Ezek alapján nagyobb százalékban van a köztudatban a szafari parkok jelenléte. Az állatok korábbi funkciójáról is sokan tudnak, viszont a látogatási szándék nem olyan mértékű, mint egy állatkert esetében.

7. ábra Szafari parkok ismertsége a mai társadalomban

6. Következtetések

A kérdőívre érkezett válaszok elemzése után elmondható, hogy egy tisztább képet sikerült alkotni a modern kori emberek hozzáállásáról. Mind az állatkerti, mind a cirkuszi állatok jelenlegi helyzete iránt van észrevehető érdeklődés. Ennek mértéke azonban jelentősen megoszlik az emberek között.

Az állatkertek lakói a gyakoribb látogatás miatt nagyobb figyelemnek vannak kitéve. Egyértelműen kimondható az eredmények alapján, hogy manapság is az emlősök iránt érdeklődnek leginkább az emberek. Ezek közül is a jól látható, nagytestű állatok a népszerűek. Az emberek odafigyelnek és észrevesznek problémákat az állatok tartási helyzetében, viszont csak kis hányaduk ad hangot véleményének ezzel kapcsolatban. Az észrevételekkel kapcsolatban megállapítható, hogy szintén a nagytestű emlős állatoknál figyelnek fel nem megfelelő körülményekre. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy arra fókuszálnak az emberek, ami könnyen észrevehető. Az eredmények azt mutatják hogy az emberek leginkább a viselkedésben mutatott változásokat figyelik meg. Ezt leginkább a nagytestű állatoknál lehet látni.

A kutatásomra érkezett válaszok alapján egyértelmű, hogy az emberek érdeklődése a modern korban sem lett kisebb az egzotikus állatok iránt. Továbbra is szívesen látogatnak el állatkertekbe, mely során a közvetlen kapcsolat kialakítása a legjobban kívánt aktivitás. Emellett látható, hogy hajlandók utánajárni, információt keresni az állatokkal kapcsolatban. Ezt a készséget érdemes lenne felhasználni a fajmegőrző programok népszerűsítésére, ugyanis a látogatók közül csak kevesen vesznek részt ezen programok támogatásában.

Összességében elmondható, hogy az emberek a modern korban is szórakoztatás helyének tekintik az állatkerteket. A kutatási eredmények viszont azt mutatják, hogy nem feltétlen zárkoznak el az oktatástól és az informálódástól a látogatás során. Ezt a hajlandóságot célszerű lenne a fajmegőrzés és a környezetvédelem bemutatására fordítani.

A cirkuszi állatok iránt kisebb az érdeklődés. Ebben közrejátszhat, hogy az emberek ritkábban mennek cirkuszi előadásra. Kutatásom szerint az érvényben lévő kormányrendelet ellenére még mindig találkoznak vadállatokkal a cirkuszban. Az emberek manapság nem tartják fontosnak az állatok szerepeltetését műsorokban, viszont nem is ellenkeznek ellene kifejezetten.

A cirkuszi állatok tartásával kapcsolatos kérdéseimre nagyon megosztó válaszok érkeztek. Az eredmények alapján az emberek ugyan nem tartják fontosnak az állatbemutatókat, viszont mégis ezt vélik a legérdekesebb látványosságnak egy előadás során. Emellett a cirkuszi tartási körülményeket nem tudják olyan mértékben megfigyelni, mint az állatkertek során, emiatt erről

sincs egyértelmű negatív vagy pozitív vélemény. A kiöregedett egyedek sorsáról szóló kérdésekre adott válaszok alapján elmondható, hogy a köztudatban van a cirkuszi állatok nyugdíjazásának körülménye.

Össességében elmondható, hogy a modern kori emberek nem foglalkoznak különösebben a cirkuszi állatok helyzetével. Ebben közrejátszhat, hogy kevésbé látnak a színpalak mögé, mint egy állatkerti állat esetében.

7. Összefoglalás

A kutatásaim eredményeinek köszönhetően sikerült átfogó képet alkotni a modern kori emberek aktuális véleményéről a fogvatartott állatokkal kapcsolatban. A személyes tapasztalatok és a vizsgálati eredmények alapján elmondható, hogy jelenleg is nagyban foglalkoztatja a társadalmat az állatok helyzete. Az állatkertekről formált vélemények alapján az emberek még mindig a szórakoztatás helyszínének tekintik ezeket a helyeket. A múlthoz képest azonban ma már fontos szemponttá alakult, hogy a lehető legtermészetesebb élőhelyen legyenek tartva a kiállított fajok. Sokan vannak még, akik szerint ez sem megfelelő körülmény egy élőlénynek. A biodiverzitás és a környezetvédelem egyre nagyobb hangsúlyt kap a mai világban. A kutatásaim alapján elmondható, hogy az emberek nagy része nem foglalkozik magától ezekkel a témákkal, de nem is zárkóznak el tőle. Emiatt tartom fontosnak, hogy minél több oktató foglalkozás és ismeretterjesztő előadás készüljön az állatkertek szerepéről és az állatok védelméről.

A cirkuszi állatokról nincs olyan erős vélemény formálva, mint az állatkertben tartott társaikról. Ebben a témában az emberek kevésbé tűnnek érintettnek. A cirkuszi műsort látogatók kis százaléka foglalkozik az előadás után az állatok helyzetével. Az ilyen események során nincs sok lehetőség közelebbi kapcsolatba kerülni az állatokkal emiatt kevesebb érdeklődést váltanak ki az emberekből. Lényeges lenne az itt bemutatott fajok tartási körülményeit bemutatni az emberek számára.

Összességében elmondható, hogy a modern kori emberek nem tartózkodnak attól, hogy vadállatok szórakoztatási célból vannak tartva. Az állatkertek és a cirkuszok számára fontos ezt az érdeklődést fenntartani, hiszen ebből szerzik a fenntartásukhoz szükséges bevételt. A kutatási eredmények rámutattak arra, hogy mit kedvelnek az emberek leginkább egy állatkerti vagy cirkuszi látogatás során. A fokozott figyelmet fel lehet használni az emberek látókörének szélesítésére, emiatt szükségesnek tartom több felvilágosító foglalkozások számának növelését, amivel javítható a közvélemény az állatkertek szerepéről, illetve a cirkuszi állatok helyzetéről.

8. Irodalomjegyzék

1. Rua A, Alharoun Y, Alajmi M (2023) „Zoos from private to public spaces: A case study of Kuwait’s Salwa Garden”. *Journal of Engineering Research* 11 (1): 100031. <https://doi.org/10.1016/j.jer.2023.100031>.
2. Carr N (2016) „Ideal animals and animal traits for zoos: General public perspectives”. *Tourism Management* 57:37–44. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.05.013>.
3. Sally LS, Hemsworth PH (2019) „The Visitor Effect on Zoo Animals: Implications and Opportunities for Zoo Animal Welfare”. *Animals* 9 (6): 366. <https://doi.org/10.3390/ani9060366>
4. Sandra Q, Goulart DLV, Passos L, Vecci MAM, Young RJ (2014) „Zoo visitor effect on mammal behaviour: Does noise matter?” *Applied Animal Behaviour Science* 156:78–84. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2014.04.002>
5. Rose PE, Scales JS, Brereton JE (2020) „Why the “Visitor Effect” Is Complicated. Unraveling Individual Animal, Visitor Number, and Climatic Influences on Behavior, Space Use and Interactions With Keepers—A Case Study on Captive Hornbills”. *Frontiers in Veterinary Science* 7. <https://doi.org/10.3389/fvets.2020.00236>
6. Godinez AM, Fernandez EJ (2019) „What Is the Zoo Experience? How Zoos Impact a Visitor’s Behaviors, Perceptions, and Conservation Efforts”. *Frontiers in Psychology* 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01746>.
7. Learmonth MJ, Chiew SJ, Godinez A, Fernandez EJ (2021) „Animal-Visitor Interactions and the Visitor Experience: Visitor Behaviors, Attitudes, Perceptions, and Learning in the Modern Zoo”. *Animal Behavior and Cognition* 8 (4): 632–649. <https://doi.org/10.26451/abc.08.04.13.2021>.
8. Fernandez EJ, Martin AL (2021) „Animal Training, Environmental Enrichment, and Animal Welfare: A History of Behavior Analysis in Zoos”. *Journal of Zoological and Botanical Gardens* 2 (4): 531–543. <https://doi.org/10.3390/jzbg2040038>.
9. Gross M (2015) „Can zoos offer more than entertainment?” *Current Biology* 25 (10): R391–394. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2015.04.056>.
10. Rose PE, Nash SM, Riley LM (2017) „To pace or not to pace? A review of what abnormal repetitive behavior tells us about zoo animal management”. *Journal of Veterinary Behavior, Special Section on Stereotypic Behavior*, 20: 11–21. <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2017.02.007>
11. Fernandez EJ, Chiew SJ (2021) „Animal-Visitor Interactions: Effects, Experiences, and Welfare”. *Animal Behavior and Cognition* 8:462–467. <https://doi.org/10.26451/abc.08.04.01.2021>.

12. Baird BA, Kuhar CW, Lukas KE, Amendolagine LA, Fuller GA, Nemet J, Willis MA, Schook MW (2016) „Program animal welfare: Using behavioral and physiological measures to assess the well-being of animals used for education programs in zoos”. *Applied Animal Behaviour Science* 176:150–162. <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2015.12.004>.
13. Colléony A, Clayton S, Couvet D, Jalme MS, Prévot AC (2017) „Human preferences for species conservation: Animal charisma trumps endangered status”. *Biological Conservation* 206 :263–269. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2016.11.035>.
14. Kapera I, Kapera A (2022) „Use of animals in entertainment -an outline of the problem” *Geography and Tourism* 10 :17–24. <https://doi.org/10.34767/GAT.2022.10.02>.
15. Mota-Rojas D, Ghezzi MD, Domínguez-Oliva A, Vega LT, Boscato-Funes L, Torrse-Bernal F, Mora-Medina P (2022) „Circus Animal Welfare: Analysis through a Five-Domain Approach”. *Circus Animal Welfare: Analysis through a Five-Domain Approach* 10 (3): 0–0. <https://doi.org/10.31893/jabb.22021>.
16. Harris S, Iossa G, Soulsbury CD (2006) A review of the welfare of wild animals in circuses. Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. United Kingdom
17. Heger A, Schwarz CS, Krauskopf A, Heinze S (2019) „Fatal attack on a pedestrian by an escaped circus elephant”. *Forensic Science International* 300:e1–3. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2019.04.027>.
18. Davies E, Knight A (2024) „Welfare Implications for Tigers in Travelling Circuses”. *Animals* 14 (7): 1053. <https://doi.org/10.3390/ani14071053>.
19. Zhipei H (2023) „Positive and Negative Effects of Using Animals as Humans’ Entertainment Purposes”. *Highlights in Science, Engineering and Technology* 69:142–147. <https://doi.org/10.54097/hset.v69i.11896>.
20. 222/2007. (VIII. 29.) Korm. rendelet a cirkuszi menázséria létesítése és működtetése engedélyezésének, valamint fenntartásának részletes szabályairól - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700222.kor>. Accessed 24 Aug 2024
21. Doyle C (2017) „Captive Wildlife Sanctuaries: Definition, Ethical Considerations and Public Perception”. *Animal Studies Journal* 6 (2): 55–85.